

Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Београд

DOI 10.5937/kultura1965089A

УДК 741.5(497.11)"193/..."

314.151.3-054.7(=161.1)(497.1)"193/..."

оригиналан научни рад

СЕРЈОЖА И НИНОЧКА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

Сажетак: У раду се описује феномен настанка стрипа о руским емигрантима у Краљевини Југославији, који су чинили одређени културолошки тип, интересантан и за истраживаче стрипа и за социологе, културологе и наратологе. Уколико нам се могућност анализе стрипа као одређеног текста, обједињеног системом културних маркера / кодова, специфичних како за београдску, тако и за емиграцију уопште, учини занимљивом, онда ћемо бити у могућности да разумемо овај текст свакодневног живота, који је настао не само у средини првог таласа руске емиграције, већ и земље која их је прихватила. И не само што је настао, већ је био изложен високом степену митологизације, стварајући сопствене типолошке моделе.

Кључне речи: руска емиграција, стрип тридесетих година, Краљевина Југославија, типологија лика, поетика стрипа

Покушај анализе сатиричних новинских чланака као одређеног текста, обједињеног системом културних кодова, специфичних како за београдску, тако и за руску емиграцију уопште, приближава нас разумевању тог свакодневног текста, који не само да је настајао у земљи која је примила први талас руске емиграције, већ је и био изложен високом степену митологизације, стварајући сопствене типолошке моделе. Као што је познато, у контакту са туђом културом, код човека се неизбежно јавља тзв. когнитивна дисонанца¹ и да би је неутрализовао, човек мења своје понашање, тј. покушава да се прилагоди окружењу. Ако му из било ког разлога не пође за руком, долази до тзв. културолошког шока – осећаја

---

¹ Фестингер, Ј. (1999) *Теорија когнитивног дисонанса = A theory of cognitive dissonance* / Пер. А. Анистратенко, И. Знаешева, Санкт-Петербург: Ювента.

физичке и емоционалне неугодности. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, а затим и Краљевина Југославија, урадиле су много да се руске избеглице не осећају као странци. О томе читамо у одломку из успомена Н. Роншчина: „И ево, ту смо. Ма какав је то запад, кад се град зове Београд – Бели Град и када се главна зграда на његовом главном тргу висока кућа у облику брода са кулама и шиљцима зове 'Москва', и када је краљ у прошлости био руски ђак? И на натписима су руска слова, иако је начин слагања необичан за око... брзо смо се навикли. У ствари, шта може да буде тешко, кад се нож на српском каже – нож, човек – човек, женшчина – жена? Треба само да се намести језик као за школски црквенословенски и све ће ићи као подмазано. А колико је тога руског! Па и ти натписи над мрачним улазима 'кафан', у којима у високим бачвама спава густо, јако вино. Свако трговинско предузеће има свој покровитељски мото. Попут 'код генерала Скобељева', 'код белог Цара', 'код веселог Руса'... и сам сам видео натпис у малом граду 'код Петра Степановича, кијевског спахије'. Многи су отишли. Конвој за конвојем – десет, двадесет, тридесет хиљада Руса, отераних ватром Грађанског рата. И убрзо своје новине, комитети, канцеларије и, наравно, безброј 'Рјурика', 'Варјага', 'Асторија' са руским балалајкистима, са самоваром на столу, са лењим ваљењима и сибирским пељменима. И за папириће који још јуче нису ништа вредели, већ их је носио ветар и покривао палубу брода, данас дају пуноправне, праве динаре, и после милиона за прокријумчарену плескавицу од псећег меса, за лошу харингу, кутију шибица – излози који се ломе од свакојаког заборављеног добра, и миран, пријатан бас: 'Само изволите, за батушке попуст, може и на вересију!'"²

На овакву атмосферу утицале су и одлуке Југословенске владе, која је 1928. године, на основу споразума Министарства спољних послова Југославије и Министарства просвете, са Комисијом за руске избеглице основала Руски културни комитет (РКК), који је требало да створи институције од значаја за живот руских емиграната „без којих се руски интелигентни човек осећао истргнутим из културног живота – науке, књижевности и уметности, у коме је он заузимао достојно ... место."³

Већ 1922. године министарски савет донео је одлуку да се све руске избеглице изједначавају у правима на плату са

---

2 Рошин, Н. (1932) *Русские в Югославии. По чужим краям*. Париз: Иллюстрированная Россия.

3 Косик, В. И. (2007) *Что мне до вас, мостовые Белграда?: Очерки о русской эмиграции в Белграде (1920–1950-е годы)*, Ч. 1, Москва: Институт славяноведения РАН.

својим југословенским колегама. Ситуација се донекле изменила и погоршала након убиства краља Александра Првог Карађорђевића у Марсељу. У писму В. Н. Штрандмана од 1. септембра 1936. године, принцу-регенту Павлу је речено: „Министарство унутрашњих послова одбија да емигрантима додели југословенско држављанство, што их лишава права да остваре зараду, чак и у страним предузећима, којим се налаже да дају предност домаћим радницима...”,⁴ али у основи руске избеглице у Југославији осећају подршку, како власти, тако и становништва. И што је веома важно, свакодневни процес међукултурне трансформације, који је по правилу прилично трауматичан, повезан са интеграцијом у туђу културну средину и стварањем нових маркера идентичности, код руских избеглица у Југославији није био толико изражен: културолошке разлике је наравно било, чак и више него што се на први поглед чинило, али она није изазивала велику нелагодност, већ је омогућавала стварање удружења и живот у оквирима уобичајеног поља самоидентификације: „У Београду можете не само слободно да се служите руским језиком, већ и да у потпуности живите у атмосфери ‘рускости’. Нема државне установе у којој на различитим положајима не би радили Руси.”⁵

Тако серија прича (у руским сатиричним новинама *Бух!*) писца В. Брандима „Србин о Русима” (у № 4) и „Како су Руси освојили Београд” (у № 20) иронично описује „окупацију“ Руса, где је перцепција емиграције као инвазије представљена, па и у ироничном кључу, прилично суптилно. Описујући сопствену земљу, коју довитљиво назива Краљевином Срба, Хрвата, Словенаца и Руских избеглица, Брандим пише: „Шта су нам дали Руси? Руски балет, руску салату, руску балалајку, руске табакере од руске платине, руске аристократе, руске иконе и обичај да се женама љуби рука. Шта су Руси од нас узели? Ракију, вештину псовања, државни посао са каквом таквом платом, а они који су оженили наше девојке – и мираз” (№ 4). Описујући изобилје Руса у Краљевини, Брандим наравно претерује, али у тој гротески нема непријатељства: „...Некада сам хтео да одем у Русију и да мало поживим са Русима. Сада за тим нема никакве потребе. Ујутру ми новине доноси Рус. После њега се појављује млекар – Рус. У продавници уље и јаја купујем од Руса. Цигарете ми на киоску продаје Рус. У трамвају слушам руски. У канцеларији се читав персонал потчињава само нашој

---

4 *Переписка бывших царских дипломатов 1934–1940*. Сб. Документов (1998), в 2–х кн. Кн. 1. 1934–1937, Москва: Гея.

5 *Иллюстрированная Россия = La Russie Illustree: Deuxhebdomadaire littéraire-illustré*. (1932) Ред. М. П. Миронов, Париж.

дактилографињи – Рускињи. Једем руску салату за вечеру у ресторану ‘Руска лира’, слушај руске балалајке и руске песме. Служи ме конобар Рус. Пијем руску вотку и напијам се као Рус и кући ме вози шофер, поново Рус” (№ 4).

Јасно је да су револуционарни догађаји у Русији и појава великог броја руских емиграната у Европи условили много социјалних феномена у рецепцији догађаја које је неопходно узети у обзир. Руски свет, сударивши се са другим културолошким моделом и нашавши се у процесу свакодневне међукултурне трансформације, тј. у процесу увек прилично трауматичном, повезаном са интеграцијом у туђу културну средину и изградом нових маркера идентичности, наравно није се могао тако лако навићи на ново стање ствари. Али и прихватне земље такође су пролазиле кроз процес адаптације на руску емиграцију. За Србе је он био посебно тежак, с обзиром на то да је нарушавао или у потпуности рушио вековима постојеће представе о Русији и Русима. Отуда је понекад долазило до неслагања са неким облицима живота руске емиграције, за које су такође кривили руску револуцију, која је покварила „праве Русе”. А неслагање је утицало на појаву критичких и сатиричних материјала.

Слика 1 У листу „Време” од 28. јуна 1937. год. изражава се чуђење што у Београду Руси још увек бирају губернијаторе

Не може се рећи да је руска емиграција у Југославији, земљи пријатељски настројеној и словенској, била поштеђена размирица са локалним становништвом. На пример, 1932. године у листу *Jugoslovenska politika* појавио се низ материјала Д. Павићевића, у коме је он, намерно претерујући, покушао да оштро супротстави раскош Руса и немаштину Југословена. О томе сведоче наслови чланака, попут:

„Руси се госте, наши гладују”, „Руси нас даве”, „Руси су побеснели”.⁶

Фебруара 1937. године делегација српских представника посетила је директора „Радија А. Д.”, генерала Калафатовича и изјавила је следеће: „Ми, Срби, у својој кући дозвољавамо себи да вређамо Русе, оне Русе који су за време европског рата бранили Београд и погинули на Солунском фронту... Али да оставимо мртве, просто је недостојно да Срби вређају ону браћу Русе, који се сада у беди, изгубивши своју домовину, муче и пате по целом свету... Постоје две нације без отаџбине – Руси и Јевреји. Међутим, из неког разлога, нападају само Русе.”⁷ Ипак данас, анализом радио емисије које су остале забележене у виду штампаних брошура (издавачка кућа Т. Костића из Београда, 1937. год), морамо закључити да су пре свега описиване разлике културолошког карактера, будући да су Србима били необични и обичаји за Масљењицу, и руске традиције, и ресторански живот, а сметала им је гордост емиграната, који су се бранећи се од стварности, понекад исувише нападно, сећали лепота из прошлости, уздишући што су сада у таквој сељачкој провинцијалној Европи.

А данас нас насмеје, каткад чак и разнежи оно што је понекад изазивало неразумевање Руса и Срба, којима су са развијеним патријархалним системом односа били чудни многи облици свакодневних, породичних односа.

На пример, у новинама *Време* од 13. 8. 1934. год. појављује се оваква белешка:

Слика 2 Руски мужевии

6 Косик, В. И. (2007) *Что мне до вас, мостовые Белграда?: Очерки о русской эмиграции в Белграде (1920-1950-е годы)*, Ч. 1, Москва: Институт славяноведения РАН.

7 Маевский, В. (1966) *Русские в Югославии. Взаимоотношения России и Сербии*, Т. 2. Нью-Йорк: Ист. Кружок, стр. 70–72.

Једнако дирљиво и трагично приказана је и избегличка руска машта о повратку кући. На пример, у причи Симе Миличића у листу *Правда* од 24. септембра 1933. год. – „Боже, царја храни!” – читамо повест, скоро као да испод Гогољевог пера, о једном пару Ивану Ивановичу и његовој жени Ксенији Јевгењевној, у којој се као лајтмотив појављују речи јунака, које понављају у себи као утеху:

Иуди ми цвеће, а они? Ако купе, ху
пе Јој надеше из самости.
Међутим Иван Иванович, сав оро-
дуо, исцелан, чека је пред вратима
разних локала јер га нигде не пуш-
тају унутра.
Уутру пак, кад се обоје у саму
зору враћају у свој бедни стан ша-
пићу уморно обоје, али заједно на-
ко озвонјено и кришом, једно од дру-
гог, као неку молитву:
„Врњомсја, врњом! Вјсјатаја Рус
встанет, великаја, вјснаја! И Цар
наш Встанет, и бућет велик и силен!
Царству на страх врагам.
Цар православни!”
Затим легну мирни, чисте душе,
као нека деца која још нису свесна
шта се са њима догодило. Нико су
видели како је неколико људи одне-
ло у сандуку положену њихову мај-
ку једину хранитељку...
А чим засну спавају и даље:
„Врњомсја, врњом! великаја наша
встан! Встанет вјсјатаја, великаја,
испобедноја Рус!

Слика 3 Приповетка „Боже, царја храни!”

Речи јунака написане су у српској транскрипцији, али на руском. И та молитва, тај утешни сан, овај крчки, прстодушан и смешан пар чини дирљивим и задивљујуће упечатљивим. И њихов руски језик, којим они говоре на туђини, одједном постаје трагичан и узвишен, а и наиван, као и свака молитва. Они су, пише аутор, чисте дечије душе, које не разумеју зашто њихова мајка лежи у тесном сандуку и куда је односе суморни људи. И та трагична нота ову смешну причу чини веома упечатљивом и поставља важне оријентире за схватање трагедије која се десила у Русији.

Сатирични есеји о руској емиграцији, као и серија булеварских романа, чији су јунаци били руски емигранти (на пример роман *Татјана*, Божидара Сталиновича, који је излазио у листу *Правда* од јуна до августа 1933. године) захтева посебно истраживање, које може бити интересантна допуна опште слике културне рецепције руске емиграције у Југославији.

Серија новинских фељтона и стрипова сатиричног карактера изнедрила је културолошки тип, такозваног „Серјошу”, који се појавио у периоду од 1933. год. (као јунак радио драме Београдског радија) и заједно је са женом Ниночком одмах постао јунак анегдота, новинских чланака, радио драма, позоришних представа. Излазиле су чак и књижице које су се врло радо куповале на киосцима.

Редакција листа *Време* је искористила ту популарност и урадила чак и „интервју” са, како је у наслову истакнуто, најпопуларнијим Русом у Београду.

Слика 4. Интервју са Серјожом

И овај лист је започео најпре серију фељтона, а затим је и Серјожу, Ниночку и њиховог друга Аркадија учинио јунацима стрипа. Стрип о Серјожи најчешће се појављивао и у новинама *Време* и *Дан* а цртало га је и писало више аутора (што се и осећа, када је реч о квалитету, који је увек различит).

Слика 5 Фељтон о Серјожи

Слика 6 Најава стрипа

Управо су у лику Серјоже приказане све културолошке разлике, које су изазивале одређене конфликте. Серјожа представља оно што је заједно са Русима дошло у Краљевину и постало део живота: палачинке, руска салата, навика

испијања чаја (на коју се и сада понегде на Балкану гледа као на типично руски хир), домаће животиње у градским становима, које са укућанима живе у истој просторији (што је за Србе било незамисливо), навика љубљења дамама руке и додавања капута, а такође породични односи (помоћ жени у кућним пословима и сл.) – све је то био Серјожа.

Слика 7 Каиш стрипа

Серјожа је бивши пуковник, сада Ниночкин муж и човек који никако не може да схвати да је повратак у Русију немогућ. Серјожа је паметан, али веома наиван, упркос својој памети и животном искуству. И та његова наивност, његова вера у људе и представља половину сижеа, чинећи их не само смешним, већ често и чеховски немилосрдно узнемирујућим. Такав је случај са смешном причом (Т. Костић, „Божићно прасе“), у којој се говори о Серјожи који је за последње паре купио прасе за Божић (не би ли све било као некад, као у мајници Русији), ангажује првог Циганина на кога је наишао, даје му прасе и плаћа да му га однесе. Наравно, пуковника Серјожу не интересују документа Циганина јер он добија његову часну реч да ће му однети прасе на адресу. Циганин даје часну циганску реч и нестаје са прасетом заувек, а сироти Серјожа одлази у милицију. И ту долазимо до вероватно најдирљивијег дела читаве смешне приче: он не одлази да пријави крађу, одлази јер брине што му Циганин није донео прасе јер му се вероватно нешто десило, можда му је припало тешко, можда се разболео... И никако не може да разуме смех полицајаца, понављајући само – „Дао ми је часну реч, частан је човек. Морате да му помогнете...” Тако једна смешна анегдота, одједном постаје скоро гогољевска прича, прича о смеху, који је пропраћен сузама.

Серјожина простодушност је наравно претерана, са сатиричном оштрином, али је безазлена и његов лик чини симпатичним и дирљивим. Он је прави „мали” човек.

Додуше, руска емигрантска штампа није имала разумевања за сатиричан поглед са српске стране и жустро је реаговала, посебно када је реч ишла о стрипу. Новине *Руска газета* и *Руски глас* посветили су неколико чланака стрипу, а нешто је смирио оштру расправу чланак проф. А. Погодина,

који размишљајући у културолошком контексту о пореклу српске русофилије и русофобије, пише да стрип о Серјожи не може да има ружне последице по руску емиграцију, јер је реч само о реакцији друштва, изазваној културолошком дисонансом.

Слика 7 Карикатура о Серјожи и српској штампи у руском емигрантском часопису „Руски глас“ (превод: — Е, драги мој, Ваша карикатура неће проћи. Зашто да љутимо Стаљина? Него, видите Серјожу. Ево вам теме. Он већ није занимљив и није потребан, можете се смејати на његов рачун до миле воље.

Интересантно је пропатити и развој лика, који је почео као сатира на руску емиграцију, а временом постао огледало југословенског друштва, јер је касније у *Времени* баш Серјожа тај који наивно и зато оштро коментарише политичке и друштвене прилике у земљи.

Није изненађујуће да се управо лик Серјоже – наивног и часног човека, који не разуме лаж и превару, користи у сатиричним причама, не би ли се оштрије приказао недостатак друштвених појава, слабости друштвених структура. И то је веома занимљиво, јер јунак, који је креиран како реакција на долазак руских емиграната, одједном постаје и глас српског друштва, а његов статус дошљака има додатни плус, јер формира стил приповедања, где је наиван поглед са стране има у себе више сатире, него метафорички опис ситуације. За време рата исту улогу играће лик Равајла – српског наивног сељака, јунака пропаганде кабинета М. Недића, чија је наивност знак јаке и неискварене душе.

Прикупљање у једну антологију стрипова и текстова о Серјожи, уз прикладне коментаре и аналитички приступ, било би од великог значаја када је реч о рецепцији оба народа у периоду између два светска рата. И ја се надам да такво истраживање можемо очекивати у најскорије време.

ЛИТЕРАТУРА:

Антанасиевич, И. (2014) *Русский комикс Королевства Югославия*, Нови Сад: Комико.

Иллюстрированная Россия = La Russie Illustree: Двухнедельный литературно-иллюстрированный журнал. (1932) Ред. М. П. Мионов, Париж.

Косик, В. И. (2007) *Что мне до вас, мостовые Белграда?: Очерки о русской эмиграции в Белграде (1920-1950-е годы)*, Ч. 1, Москва: Институт славяноведения РАН.

Лободенко, Е. МАД, Линский и другие (2014) Русская карикатура во Франции в период между двумя мировыми войнами, *Крещатик: журнал*, 2014., № 3 (65), Bremen: В. Markovskiy. <http://magazines.russ.ru/kreschatik/2014/3/441.html>

Маевский, В. (1966) *Русские в Югославии. Взаимоотношения России и Сербии*, Т. 2. Нью-Йорк: Ист. Кружок, стр. 70–72.

Переписка бывших царских дипломатов 1934–1940. Сб. Документов (1998), в 2–х кн. Кн. 1. 1934–1937, Москва: Гея.

Рощин, Н. (1932) *Русские в Югославии. По чужим краям*. Париж: Иллюстрированная Россия.

Стайков, А. (2013) *Кратка история на българския комикс*, София: Кибя.

Фестингер, Л. (1999) *Теория когнитивного диссонанса = A theory of cognitive dissonance* / Пер. А. Анистратенко, И. Знаешева, Санкт-Петербург: Ювента.

Irina Antanasijević
University of Belgrade, Faculty of Philology, Belgrade

SERYOZHA AND NINOCHKА
IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA

Abstract

This article describes the phenomenon of the appearance of comic strips about Russian immigrants in the Kingdom of Yugoslavia, which formed a kind of culturological type, interesting for comic strip researchers, sociologists, culturologists and narratologists. Since it seems interesting to us to consider comics as a text united by a system of cultural markers/codes that are specific to immigration in general, and to Belgrade immigration in particular, it would help us to understand the context of everyday life that has developed not only among Russian emigrants of the First wave, but also the context of the country which accepted them. Immigration has not only occurred, but has been subject of a high degree of mythologization, which created quite specific typological models.

Key words: *Russian immigration, comics of the 1930s, the Kingdom of Yugoslavia, Serbia, image typology, the poetics of comics*

Синиша Радовић, *Fille du Yukon – Les Escaliers d'or*,
перо и туш, 2004.